

Několik poznámek ke smyslu ukládání trestu zákazu pobytu aneb krátké zamyšlení nad jedním „bezvýznamným“ rozhodnutím soudu prvního stupně

Ondrej Štefánik*

Úvod

V červnu roku 2008 byl Městským soudem v Brně vyhlášen jeden z mnoha, na první pohled ničím nevýjimečný rozsudek.¹ V konkrétním případě se jednalo o zcela obyčejnou a z pohledu teorie trestního práva nezajímavou kauzu dvou kapesních zlodějů. S ohledem na uvedené se v tomto článku otázkami jejich viny ani zabývat nebudu. V odůvodnění rozsudku však nalézáme

velice zajímavou pasáž týkající se zdůvodnění uložení trestu. Lépe řečeno, zdůvodnění jeho neuložení, když soud objasňuje, proč se v konkrétním případě rozhodl vedle dalších trestů neuložit také trest zákazu pobytu podle § 57a trestního zákona. Nutno dodat, že zmínovaný rozsudek byl následně, na základě odvolání státní zástupkyně, rozsudkem Krajského soudu v Brně² právě ve výroku o trestu zrušen, a bylo nově rozhodnuto, že se tento trest obžalovaným ukládá. Přesto, že se odvolací soud s názorem soudu prvního stupně neztotožnil, je vzhledem k zajímavé netradičnosti argumentace ob-

* Mgr. Ondrej Štefánik, doktorand katedry trestního práva PrF MU

¹ Vyhlášen pod sp. zn. 3 T 59/2008.

² Vyhlášen pod sp. zn. 4 To 275/2008.

sažené v odůvodnění prvostupňového rozsudku vhodné se při něm pozastavit i z pohledu teorie trestního práva. Autor tohoto textu předeseilá, že jeho cílem za žádných okolností není dospět k závěru, který ze dvou níže uvedených názorů na ukládání trestu zákazu pobytu je správný či lepší. Cílem tohoto článku je spíše poukázat na to, že i na tak „samozřejmou“ věc, jako je ukládání trestu zákazu pobytu může přímo v soudní praxi vyvstat značně „nonkonformní“ názor, a na jeho základě se v teoretické rovině hlouběji zamyslet nad smyslem a účelem trestu zákazu pobytu, jeho potenciálu efektivně ovlivnit chování pachatelů a nad tím, zda a v jakých případech je vhodné tento trest ukládat.

Trest zákazu pobytu

Předtím než budou prezentovány a rozebírány části odůvodnění shora zmiňovaných rozhodnutí, považuje autor za vhodné alespoň velice stručně připomenout trest zákazu pobytu, jak ho známé z platné právní úpravy.

„Trest zákazu pobytu je dalším trestem vedle trestu vyhoštění, který zasahuje do svobody pohybu a pobytu zaručené ustanovením čl. 14 Listiny základních práv a svobod a mezinárodními dokumenty.“³

Trest zákazu pobytu podle § 57a zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen TrZ), byl zaveden s účinností od 1. ledna 1970 jako nový druh trestu novelou k trestnímu zákonu z roku 1969 (zákonem č. 148/1969 Sb.). Zákonná úprava tohoto trestu neprodělala do současné doby žádných významných změn, na které by v rámci rozebírané problematiky bylo třeba poukázat. Realizaci výkonu trestu zákazu pobytu upravuje § 350a zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen TrŘ).

Podle § 57a odstavec 1 TrZ, *soud může uložit trest zákazu pobytu na jeden rok až pět let za úmyslný trestný čin, vyžaduje-li to se zřetelem na dosavadní způsob života pachatele a místo spáchání trestného činu ochrana veřejného pořádku, rodiny, zdraví, mravnosti nebo majetku; trest zákazu pobytu se nemůže vztahovat na místo nebo obvod, v němž má pachatel trvalý pobyt.*

Podle § 57a odstavec 5 TrZ, *trest zákazu pobytu záleží v tom, že se odsouzený nesmí po dobu výkonu tohoto trestu zdržovat na určitém místě nebo v určitém obvodu; k přechodnému pobytu na takovém místě nebo v takovém obvodu v nutné osobní záležitosti je třeba povolení.* Odstavce 2 až 4 rozebíraného ustanovení ob-

sahují další podmínky výkonu tohoto trestu, které jsou však z pohledu cílů tohoto článku méně podstatné.⁴

Z citovaných ustanovení je patrné, že tento trest může být ukládán pouze za úmyslný trestný čin. S přihlédnutím k poměrně velké represivnosti trestu zákazu pobytu by se vhodnost jeho ukládání za nedbalostní trestné činy dala odůvodnit jen velice ztěžl. Jeho ukládání pro trestné činy z nedbalosti je nemyslitelné také s ohledem na to, že trest zákazu pobytu se má ukládat pouze tehdy, vyžaduje-li se to s ohledem na dosavadní způsob života pachatele. Uvedeným samozřejmě nemá být naznačeno, že by nedbalostní trestné činy nebyly společensky nebezpečné, nicméně v drtivé většině případů je trestný čin spáchaný z nedbalosti spíše excesem z řádného života pachatele, než vyvrcholením jeho, společností netolerovatelného chování. „Uložení trestu zákazu pobytu bude odůvodněno zejména v případech, kdy předchozí život pachatele nelze hodnotit jako řádný. Bude tomu tak tehdy, jestliže se pachatel v minulosti již dopustil v místě nebo v obvodu, na něž se má trest zákazu pobytu vztahovat, úmyslného trestného činu, a to případně i opakovaně, jestliže zde trestnou činnost dosud nespáchal, ale dopouštěl se v tomto místě nebo v obvodu přestupků anebo jiné občanské nekázně, přičemž nyní projednávaná trestná činnost představuje určité vyvrcholení negativního postoje pachatele k ochraně veřejného pořádku, rodiny, zdraví, mravnosti nebo majetku. Spáchaný trestný čin, za nějž má být uložen trest zákazu pobytu, pak lze hodnotit jako projev nebo důsledek pachatelova dosavadního závažného způsobu života.“⁵

„Zřetel k místu spáchaného trestného činu znamená, že spáchaný trestný čin souvisel s prostředím v místě nebo v obvodu, v němž má být pobyt zakázán. Toto místo tedy mělo pro spáchání trestného činu určitý význam. Tak např. u pachatelů krádeží⁶, vloupání do bytů, loupeží, znásilnění atd. to budou zejména velká městská centra, kde je značná koncentrace lidí spojená s vyšší mírou anonymity, u pachatelů zabývajících se nelegálním převáděním lidí přes hranice nebo pašováním zboží to budou místa v blízkosti státní hranice atd.“⁷

⁴ Popisují okolnosti, za kterých může být tento trest uložen jako trest samostatný; dávají soudu možnost uložit pachateli na dobu výkonu trestu zákazu pobytu přiměřená omezení a povinnosti směřující ho k tomu, aby vedl řádný život a řeší otázku vztahu trestu zákazu pobytu k trestu odnětí svobody (když stanoví, že trest odnětí svobody se do tohoto trestu nezačítává).

⁵ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha : C.H. Beck, 2004, s. 502.

⁶ Zejména tento uvedený příklad je velice výstižný s ohledem na níže rozebírané rozhodnutí soudu.

⁷ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha : C.H. Beck, 2004, s. 503.

³ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 1. vydání. Praha : Linde Praha a.s., 2005, s. 367.

Když trestní zákon v § 57a odstavec 1 mluví o ochraně veřejného pořádku, rodiny, zdraví, mravnosti nebo majetku, vymezuje nám zásadně trestné činy, u kterých tento trest připadá v úvahu podle jednotlivých hlav zvláštní části trestního zákona. Jak patrně, půjde o trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných podle *hlavy třetí*; trestné činy hrubě narušující občanské soužití podle *hlavy páté*; trestné činy proti rodině a mládeži podle *hlavy šesté*; trestné činy proti životu a zdraví podle *hlavy sedmé*; trestné činy proti majetku podle *hlavy deváté a* částečně také trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti podle *hlavy osmé*.⁸

Poslední podmínka, kterou nám trestní zákon pro ukládání trestu zákazu pobytu stanovuje, spočívá v tom, že pachatel nelze uložit tento trest v místě nebo obvodu, v němž má pachatel trvalý pobyt. Na první pohled zcela jednoznačně vyznívající podmínka však v sobě skrývá jednu spornou otázku. Co rozumět pod pojmem trvalý pobyt? Ustanovení § 10 odstavec 1 zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel) ve znění pozdějších předpisů, sice podává zcela jasnou odpověď: *Místem trvalého pobytu se rozumí adresa pobytu občana v České republice, kterou si občan zvolí zpravidla v místě, kde má rodinu, rodiče, byt nebo zaměstnání. Občan může mít jen jedno místo trvalého pobytu, a to v objektu, který je podle zvláštního právního předpisu označen číslem popisným nebo evidenčním, popřípadě orientačním číslem a který je podle zvláštního právního předpisu určen pro bydlení, ubytování nebo individuální rekreaci (dále jen „objekt“)*. Bude ale odpověď na tuto otázku tak jednoznačná i z pohledu trestního práva? V praxi jsou totiž případy, kdy se pachatel v místě, kde je k trvalému pobytu oficiálně přihlášen i zdržuje, spíše výjimkou. Vystává tedy otázka, zda je možné pachateli uložit trest zákazu pobytu vztahující se k místu, kde se třeba několik let nehlášeně zdržuje a má sociální a pracovní vazby. Odpověď nám poskytuje, byť „dobově“, ale z tohoto pohledu pořád aktuální, stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky k otázce ukládání trestu zákazu pobytu ((Rt) Tpjf 75/75), když uvádí: „Pro závěr o tom, zda pachatel má či nemá trvalý pobyt v místě nebo obvodě, v němž páchal trestnou činnost a na který se má trest zákazu pobytu vztahovat, není tedy rozhodující formální přihlášení k trvalému pobytu podle předpisů o hlášení obyvatelstva, ale to, kde skutečně má trvalý pobyt. Je proto třeba zejména zkoumat, kde má pachatel rodinu, popř. své rodiče, kde skutečně bydlí, kde navázal pracovní poměr a skutečně pracoval apod.“ Při ukládání trestu zákazu pobytu tedy nemůžeme vystačit s pouhým „papírovým“ trvalým pobytem osoby, na kterou trest dopadá, ale musíme zkoumat reálné místo, se kterým je pevně spjata.

⁸ K uvedenému srov.: Tamtéž.

Ustanovení § 350a odstavec 1 TrŘ ukládá předse-
dovi senátu povinnost uvědomit o uložení trestu zákazu
pobytu obecní úřad a policejní orgán, na jejichž obvod
se zákaz vztahuje, jakož i obecní úřad a policejní orgán,
v jejichž obvodě má odsouzený trvalé bydliště.

V rámci rozebírané problematiky nemůže rovněž
zůstat opomenuta skutečnost, že trest zákazu pobytu se
ve smyslu zákona č. 328/1999 Sb., o občanských prů-
kazech ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZOP),
povinně vyznačuje v občanském průkazu odsouzeného,
neboť podle § 3 odstavec 3 uvedeného zákona se jedná
o tzv. povinný údaj. Ustanovení § 11 odstavec 1 pís-
meno d) ZOP pak výslovně uvádí, že platnost občan-
ského průkazu skončí právní mocí rozhodnutí soudu,
kterým byl občanu uložen trest zákazu pobytu, za
předpokladu, že v něm tato skutečnost není vyznačena.
Podle § 14 odstavec 1 písmeno c) bod 11. ZOP je občan
povinen požádat o vydání nového občanského průkazu
do 15 pracovních dnů po nabytí právní moci rozhodnutí
soudu, kterým mu byl uložen trest zákazu pobytu, jinak
se ve smyslu § 16a odstavec 1 písmeno c) ZOP dopustí
přestupku, za který mu hrozí pokuta do výše 10.000,-
Kč.

Po shora provedeném teoretickém exkurzu do pro-
blematiky ukládání trestu zákazu pobytu je na první po-
hled více než zjevné, že „bezprostředním účelem tohoto
trestu je vyřadit pachatele z prostředí, s nímž jeho trest-
ná činnost souvisela a které by mohlo v budoucnu
ovlivnit nebo usnadnit páchaní nových trestných činů.
Do popředí tak vystupuje zábranná funkce tohoto
trestu.“⁹ Vezmeme-li v potaz ustanovení § 23 odstavec
1 trestního zákona, které vymezuje účel trestu obecně,
nacházíme u trestu zákazu pobytu také silně se proje-
vující ochrannou funkci. K čemu jinému, než k ochraně
společnosti koneckonců vedle znemožnění odsouze-
nému páchat další trestnou činnost směřuje.¹⁰ Uvedený
názor potvrzuje také již zmiňované stanovisko trestního
kolegia Nejvyššího soudu Československé socialistické
republiky ((Rt) Tpjf 75/75), když uvádí, že „Rozšíření
dosavadních druhů trestů o trest zákazu pobytu si vyžá-
dala potřeba dalšího a účinnějšího prohloubení a posíle-
ní ochrany společnosti před trestnou činností asoci-
álních živlů, především recidivistů, výtržníků a příživ-
níků.“ Otázkou zůstává, nakolik je trest zákazu činnosti
schopen tyto své funkce reálně naplnit.¹¹

⁹ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 502.

¹⁰ Preventivní působení tohoto trestu, jak z pohledu indivi-
duální tak generální prevence ustupuje do úzadí. Autor tohoto
textu si jen stěží dovede představit, jak by mohl trest zákazu
pobytu sám o sebe vychovat pachatele k tomu, aby do bu-
doucna vedl řádný život. Rovněž představa výchovného pů-
sobení této sankce na ostatní členy společnosti vyvolává při-
menším pochyby.

¹¹ Viz níže.

Pohled praxe

Po stručném teoretickém úvodu do problematiky ukládání trestu zákazu pobytu nic nebrání podrobněji se pozastavit u v úvodu tohoto článku zmiňovaného rozsudku.¹² V projednávaném případě se soud prvního stupně neztotožnil s návrhem státní zástupkyně, aby byl oběma obžalovaným uložen trest zákazu pobytu ve městě „A“¹³ a považoval za „nezbytné se k důvodům tohoto vyjádřit i v širších souvislostech,“ byť se ztotožnil s názorem, že „posuzovaná věc je víceméně „učebnicovou“ ukázkou situace, kdy uložení takového trestu pachatelům trestné činnosti nic nebrání. Nemají žádné vztahy ani vazby k městu „A“, navíc oba spontánně doznali nezávisle na sobě, že do „A“ přijeli pouze a jedině s úmyslem zde někoho okrást.“

Prvostupňový soud okrajově argumentoval mimo jiné tím, že „v dnešní době by mělo být uložení takového trestu naprosto výjimečné, pokud vůbec nutné, kdy lze zpochybnit vůbec ústavní konformitu takového dosud existujícího ustanovení.“ Vytýkat trestu zákazu pobytu jeho nesoulad s listinou základních práv a svobod však podle názoru autora tohoto textu zrovna nejvhodnějším argumentem nebude. Je pravdou, že v čl. 14 odstavec 1 Listiny nalézáme ustanovení o tom, že *svoboda pohybu a pobytu je zaručena*. Avšak v ustanovení § 14 odstavec 3 Listiny se uvádí, že *tyto svobody mohou být omezeny zákonem, jestliže je to nevyhnutelné pro bezpečnost státu, udržení veřejného pořádku, ochranu zdraví nebo ochranu práv a svobod druhých a na vymezených územích též z důvodu ochrany přírody*.

Je nesporné, že každý trest představuje větší či menší zásah do práv a svobod osob, na které dopadá. Trest zákazu pobytu je tak s Listinou základních práv a svobod konformní přinejmenším stejně jako třeba trest odnětí svobody s právem na osobní svobodu (čl. 8 Listiny). Argumenty v „neprospěch“ trestu zákazu pobytu by tedy autor v tomto aspektu nehledal. K totožnému závěru dospěl koneckonců i odvolací soud, když v odůvodnění svého rozhodnutí výslovně uvádí, že „uložení trestu zákazu pobytu oběma obžalovaným, není v rozporu s Ústavou ani listinou základních práv a svobod.“

Shora uvedené však není stěžejním důvodem, který autora vedl k sepsání tohoto příspěvku a k hlubšímu zamýšlení se nad smyslem ukládání trestu zákazu pobytu v současné společnosti. Jiná situace však vyvstala,

když soud první instance uvedl, že „*trest zákazu pobytu ve smyslu § 57a trestního zákona je svým způsobem reliktem minulosti a předchozího společenského systému, kdy existovala minimální migrace obyvatelstva kvůli absenci potřeby měnit zaměstnání (jehož ohodnocení i pracovní úsilí v něm bylo v podstatě souměřitelné bez ohledu na vzdělání a schopnosti pracovníků), bydlení (dosti unifikovaného za obdobných podmínek), navíc znásobené často povinným umístěním pro zaměstnance různých profesí, dirigované nadřízenými orgány v plánovitě hospodářství. Pohyb osob po území České republiky byl v podstatě minimální, a proto spáchání trestné činnosti v jiném obvodu, než v obvodu trvalého bydliště a zaměstnání pachatelů, zadržovalo možnost (nikoliv nezbytnost) takovým tento trest ukládat. Zřejmě z důvodu ochrany obyvatel žijících v místě páchaní takové trestné činnosti před sem přicházejícími delikventy. Nemluvě o historických souvislostech, neboť tento trest vycházel z represe prováděné zejména na území Sovětského svazu, tehdejšího vzoru pro orgány i „zákonodárce“ ČSSR, kde existoval přímý zákaz opouštět některá místa, oblasti a lokality pro zde žijící obyvatele. V dnešní době podle názoru soudu uložení takového trestu by mělo být naprosto výjimečné, pokud vůbec nutné.*“

S uvedenou tezí, tj., že trest zákazu pobytu je ve své podstatě reliktem minulosti, se autor tohoto textu již více-méně ztotožňuje, přestože si plně uvědomuje skutečnost, že zůstává otázkou, zda soudu přináležejí argumentovat v prospěch neuložení trestu, tím že považuje zákon za nevhodný, resp. za zastaralý. V evropské kontinentální právní kultuře totiž soudy právo netvoří, ale nalézají. Autor tohoto textu by však přesto v takové argumentaci zásadní problém neviděl. Proč by soud nemohl zdůvodnit své rozhodnutí o neuložení trestu proto, že se vnitřně neztotožňuje se zákonnou úpravou a domnívá se, že daný trest svojí funkci nenaplní a s ohledem nato se rozhodnout pro volbu jiného trestu. Koneckonců v odůvodnění rozsudku soudu prvního stupně ani není uvedeno, že tento trest by se neměl ukládat za žádných okolností. Uvádí pouze, že by se měl využívat pouze výjimečně, čímž je zároveň naznačeno, že soud tento trest neodmítá v rovině obecné, jenom nepovažuje za vhodné jeho plošně ukládání. Necht' je jakkoliv, to co může být v justiční praxi předmětem sporu, je v akademickém světě zcela přípustné, ba až žádoucí. Podrobme tedy, s ohledem na rozebíranou argumentaci, trest zákazu pobytu teoretické kritice.

V prvé řadě je nutno vypořádat se s argumentem odvolacího soudu, že „*pokud by tento trest byl jak uvádí soud I. stupně reliktem minulosti, nepochybně by byl zrušen.*“ Podle názoru autora tohoto textu nemůže uvedená argumentace sama o sobě postačovat. Kdyby tomu tak bylo, co hledá třeba v ustanovení § 69 odstavec 3

¹² Ve snaze o anonymizaci zainteresovaných subjektů budou následující citace obou rozhodnutí (rozsudku soudu prvního stupně i rozsudku odvolacího soudu) mírně upravené, nicméně podstata rozebírané problematiky zůstane pečlivě zachována.

¹³ Město, na které se měl trest zákazu pobytu v konkrétním případě vztahovat, bude označováno jako město „A“ a město, kde mají oba obžalovaní trvalý pobyt bude označováno jako město „B“.

trestního zákona poctivý poměr k práci, jako podmínka pro předčasné zahlazení odsouzení?¹⁴

Ted' se již můžeme zamyslet přímo nad smyslem a účelem ukládání této sankce. Vzhledem k tomu, že úprava trestu zákazu pobytu neprodělala od roku 1970 podstatnějších změn, vycházejme i dnes z dobového zdůvodnění jeho existence: „Rozšíření dosavadních druhů trestů o trest zákazu pobytu si vyžádala potřeba dalšího a účinnějšího prohloubení a posílení ochrany společnosti před trestnou činností asociálních živlů, především recidivistů a výtržníků.“¹⁵ Má se tak dít tím, že se takovým osobám zamezí pobývat na území některého města nebo obvodu, čímž má být dosažena zábranná a ochranná funkce tohoto trestu. Je ale trest zákazu pobytu schopen tyto své funkce naplnit?

V odůvodnění svého rozsudku odvolací soud argumentuje zejména tím, že „*forma trestné činnosti, tzv. kapesní krádeže, je pak možná především ve velkých aglomeracích a je právě společensky nebezpečná migrace osob, které se tzv. kapesními krádežemi zabývají, neboť policejní složky, které objasňují tuto trestnou činnost, pachatele z jiných měst neznají. Uložený trest zákazu pobytu tak má zabránit v další trestné činnosti obžalovaným a je namístě i ochrana obyvatel, v tomto případě města „A“.*“ Uvedené je jednoznačně velice silným argumentem ve prospěch uložení tohoto trestu, neboť o jeho pravdivosti z pohledu objasňování této trestné činnosti pochybovat nelze. Zůstává však otázkou, do jaké míry je trest zákazu pobytu na území města „A“ schopen tento problém odstranit. Toho, že pachatelé budou snadněji odhaleni v jejich „domovském“ městě „B“, jsou si pravděpodobně vědomi i sami. Koneckonců, kdyby tomu tak nebylo, proč by se vypravili páchat tuto trestnou činnost do vzdáleného města „A“. Nelze tedy předpokládat, že by se pozornost pachatelů uložním trestu zákazu pobytu upínila na jejich „domovské“ město „B“, kde budou snadněji odhalitelní, ale spíše pak třeba na města „C“, „D“, „E“ atd., kde je nikdo nezná. Trest zákazu pobytu tedy problém kapesních krádeží z celospolečenského pohledu vyřešit nedovede. Ochrání obyvatele města „A“, avšak pouze za předpokladu, že tím zároveň ohrozí obyvatele města „C“, neboť městu „B“ se budou pachatelé s ohledem na shora uvedené pravděpodobně dobrovolně vyhýbat (co se týká krádeží). Aby bylo možné tuto situaci trestem

zákazu pobytu řešit, muselo by se odsouzeným zakázat pobývat v každém větším městě v republice, což je s ohledem na to, že tento trest se má ukládat pouze když se to mimo jiné vyžaduje i se zřetelem na místo spáchání trestného činu, téměř nemyslitelné. Pachatelům by tak musel být tento trest ukládán postupně s pácháním jejich trestné činnosti pro různá města a lze velmi dobře předpokládat, že než bychom pachatelům zakázali pobyt na území desátého většího města, uběhne trest zákazu pobytu na území města prvního. Octli bychom se pak v „začarovaném“ kruhu zakazování a „povolování“ pobytů, který by však v konečném důsledku k ničemu nevedl.

Soud prvního stupně pak uvedené argumenty o ochranné a zábranné funkci trestu zákazu pobytu v podstatě zhrnuje, když uvádí, že „*možná by šlo pochopit uložení takového trestu pro malou obec, kde občané žijí ve vzájemné pospolitosti, spíše sousedského charakteru, kam zavítá pachatel závažného trestného činu z města, využívaje přátelské atmosféry místních obyvatel a vnášející sem zlozvyky anonymních průmyslových a správních center. Aniž by potřeboval se do takové obce vrátit. Mezi městy „B“ a „A“ však v podstatě žádný rozdíl není. Jedná se o města a aglomerace s obdobným počtem obyvatel a rozsah i závažnost trestné činnosti lze předpokládat dost obdobný. Uložení trestu zákazu pobytu pachateli kapesní krádeže v „A“ znamená pouze a jen, že takový bude páchat trestnou činnost jinde, např. v „B“ (což také oba obžalovaní s úspěchem činí) a samotný trest zákazu pobytu je nijak neodradí od této činnosti, kterou mohou přirozeně jezdit provádět rovněž do města „C“, „D“ a podobných velkých měst.*“

V rámci shora naznačených úvah pak nelze opomenout, že se soud prvního stupně zamýšlí nad tím, jaký je tedy pravděpodobně skutečný důvod ukládání trestu zákazu pobytu: soudy „*však ukládají trest (trest zákazu pobytu - pozn. autora) pouze pro konkrétní města a soudu není znám příklad uložení takového trestu pro jiné než takové, kde se soud vynášející rozsudek nachází. Soudu samozřejmě nepřísluší hodnotit rozhodnutí jiných soudů, nicméně zřejmě jinak by své názory vedl při vědomí o uložení byť jediného trestu zákazu pobytu například u pachatele bydlícího v obvodu soudu vynášejícího rozsudek, který se však drtivě většiny trestné činnosti dopustil na území jiného města, tudíž by trest zákazu pobytu dopadal právě na takové místo. Za takové situace pak uložení tohoto trestu zavdává podezření, že soudy a orgány činné v trestním řízení vůbec, chrání spíše než konkrétní okruh poškozených (obyvatel dotčeného města) samy sebe před těmito pachateli, což přirozeně vybočuje ze základních zásad trestního řízení i ústavního pořádku ČR.*“

Stejně tak, jak správně uvádí prvostupňový soud, že mu nepřínáleželo hodnotit rozhodnutí jiných soudů, ani autorovi tohoto textu (byť v ryze teoretické rovině) ne-

¹⁴ Tato podmínka ve své podstatě znemožňuje využívat tento postup při zahlazení odsouzení u odsouzených, kteří jsou díky svým majetkovým poměrům dobrovolně nezaměstnaní a je velice spornou u zahlazování odsouzení u osob samostatně výdělečně činných. Přesto ji v trestním zákoně dodnes nacházíme a tento problém řeší až nový schválený trestní zákoník. (Blíže k uvedenému: Štefánek, O.: Zahlazení odsouzení jako restorativní institut. Státní zastupitelství. Lexis-nexis, 1/2009).

¹⁵ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky k otázce ukládání trestu zákazu pobytu ((Rt) Tpjf 75/75).

přísluší „vzít se“ do pozice jednotlivých soudců a na základě nepodložených domněnek odhadovat důvody a příčiny jejich rozhodování, nicméně nelze přehlédnout skutečnost, že uložení trestu zákazu pobytu může svým způsobem představovat značné usnadnění práce orgánů činných v trestním řízení v oblasti, na kterou tento trest dopadá. Toto usnadnění však s největší pravděpodobností nebude spočívat výlučně v tom, že se odsouzený v daném místě po určitou dobu vůbec neobjeví, zejména s přihlédnutím k tomu, že mu v tom fyzicky nic nebrání. Půjde spíše o skutečnost, že odsouzeného postačí pouze „přichytit“ v místě, na které se trest zákazu pobytu vztahuje, čímž se bez dalšího dopustí trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí ve smyslu ustanovení § 171 odstavec 1 písmeno a) trestního zákona.¹⁶ Nebude tedy nevyhnutné čekat na to, až se dopustí jakékoli jiné trestné činnosti a tuto následně objasňovat.

Z pohledu reálného naplnění účelu trestu (v daném případě dosažení jeho zábranné a ochranné funkce) se jako zajímavější řešení jeví zakázat odsouzeným pobyt ne v určitých městech nebo obvodech, ale na určitých místech v nejširším slova smyslu, tj. bez ohledu na to, v jaké lokalitě se nacházejí (třeba hospodská zařízení, sportovní stadiony¹⁷), na co poukazuje i soud prvního stupně, když uvádí:

„Tento trest se i v současnosti ukládá dle poznatků soudu pouze pro konkrétní města. není tudíž využíván ve smyslu ustanovení § 57a odstavec 5 trestního zákona i pro určité místo. Kdy by bylo možno spíše v souladu s účelem trestu takto trest zákazu pobytu specifikovat při kreativním výkladu trestního zákona soudy.“

Autor však nepovažuje za vhodné k tomuto dospět kreativním výkladem zákona (jak naznačuje soud prvního stupně), neboť jak již bylo uvedeno, v našich právních podmínkách soud právo nalézá, netvoří. Zejména pak v takovém postupu vidí nebezpečí užití analogie v neprospěch pachatele. Cesta k tomuto, z pohledu smyslu trestu rozhodně účelnějšímu řešení, by měla spíše vést přes tlak na zákonodárce, aby ukládání takového trestu zákonem připustil. Pochopitelně, můžeme vést polemiku nad výkladem pojmu „místo“ obsaženém v ustanovení § 57a trestního zákona, nicméně, vzhledem, k tomu, že na něho vždy navazuje konstrukce *nebo obvod* a zejména pak vzhledem k ustanovení

§ 57a odstavec 1 trestního zákona za středníkem, které říká, že *trest zákazu pobytu se nemůže vztahovat na místo nebo obvod, v němž má pachatel trvalý pobyt*, lze ale víceméně jednoznačně dovodit záměr zákonodárce, aby se tento trest ukládal výlučně ve vztahu k vymezeným geografickým lokalitám.

Určitou „vlastovku“ v tomto směru (byť ne v pravém slova smyslu) možná představuje nový, již schválený trestní zákoník¹⁸, který rozšiřuje katalog trestněprávních sankcí mimo jiné i o trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, který může být ve smyslu § 76 trestního zákoníku uložen až na 10 let a spočívá v tom, že se odsouzenému po dobu výkonu tohoto trestu zakazuje účast na stanovených sportovních, kulturních a jiných společenských akcích.

Poněkud v menší souvislosti s rozebíraným případem, lze trest zákazu pobytu považovat za zastaralý také z důvodu masivního rozvoje prostředků komunikace. S ohledem na existenci každému dostupných mobilních telefonů a internetu, nelze předpokládat, že by se dnes jeho uložení (třeba v případě organizovaného zločinu) docílilo přetřhání vazeb pachatele na okolí, ve kterém páchá, resp. páchal trestnou činností.

Prvostupňový soud pak v závěru své stanovisko shrnuje slovy: *„občany města „A“ by takový trest chránil jen za cenu toho, že by se pozornost pachatelů zaměřila na obyvatele jinde, neboť tramvaje jezdí stejně tak v „A“ jako v „B“, kde všude lze nalézt dostatek obdobných terčů podobné trestné činnosti, jako v posuzované věci. Navíc nelze přehlédnout, že útok obou obžalovaných ve městě „A“ byl ojedinělý, další jejich trestná činnost zde nebyla prokázána, rovněž se nejedná o zvlášť závažný trestný čin, ale naprosto srovnatelný s tisíci obdobnými, páchanými zloději z města „A“. Nemluvě o tom, že i v důsledku dopravní infrastruktury je dosud město „B“ svým způsobem izolováno, tudíž delší cesty jejich obyvatel téměř kamkoliv jinam vedou přes „A“, tudíž by takový trest výrazně zasáhl do svobody pohybu a hledání pracovních příležitostí garantované ústavním pořádkem i Listinou základních práv a svobod. Pokud obžalovanému K.B. byla uložena povinnost ve zkušební době uhradit škodu, kterou svým jednáním způsobil a ke které se také ve své závěrečné řeči zavázal, nelze vyloučit, že by se s poškozeným chtěl spojit a peníze mu nahradit i jinak, než například prostřednictvím poštovní poukázky nebo převodem z účtu. Vzhledem ke všem těmto skutečnostem proto soud žádnému z obžalovaných trest zákazu pobytu ve městě „A“ neukládal.“*

Co se týká posledně uvedené úvahy, že uložení trestu zákazu pobytu je nevhodné, neboť omezuje odsouzeného v eventuální možnosti hledat si zaměstnání, tak tato nevyznívá jednoznačně, protože tento argument lze poměrně snadno vyvrátit již zmiňovanou skutečností, že

¹⁶ Podle § 171 odstavec 1 písmeno a) trestního zákona, kdo maří nebo podstatně ztěžuje výkon rozhodnutí soudu nebo jiného státního orgánu tím, že bez povolení a bez vážného důvodu se zdržuje v místě nebo obvodech, na které se vztahuje trest zákazu pobytu, nebo nedodrжуje omezení, která mu byla soudem uložena v souvislosti s výkonem tohoto trestu, bude potrestán odnětím svobody až na šest měsíců nebo peněžitým trestem.

¹⁷ Mnohem spornější by už ale byla přiměřenost trestu zákazu zdržovat se například v prostředcích městské hromadné dopravy nebo v nákupních centrech atd.

¹⁸ Zák. č. 40/2009 Sb.

každý trest jistou mírou negativně zasahuje do života odsouzeného, což je v podstatě také jeho účelem. O co je pak z tohoto pohledu lepší třeba trest odnětí svobody. I trest obecně prospěšných prací omezuje pachatele v tom, že musí svůj volný čas věnovat výkonu trestu, peněžité tresty ho pro změnu omezuje v podobě odčerpání finančních prostředků, atd. S uvedeným rovněž souvisí i otázka, že trest zákazu pobytu ztěžuje eventuelní možnost odsouzeného uhradit poškozenému škodu. Opět lze položit otázku, v čem je toto omezení větší, jako třeba u trestu odnětí svobody nebo u do budoucna plánovaného domácího vězení. K obdobnému závěru pak koneckonců dospívá i odvolací soud, když uvádí, že „se nezotožnil se soudem prvního stupně, že osobám jako jsou obžalovaní, by mohlo být uložením trestu zákazu pobytu omezeno hledání pracovních příležitostí, případně možnost spojit se s poškozeným a uhradit škodu. To mohou, pokud by měly snad tento úmysl, provést i jiným způsobem“. Stejným argumentem „proti“ trestu zákazu pobytu tak zůstává skutečnost, že lze vyslovit pochybnosti o jeho potenciálu naplňovat účel trestu v současné společnosti.

Zběžné nahlédnutí do zahraničních právních úprav¹⁹ autora utvrdilo v úvaze, že stávající podoba trestu zákazu pobytu v českém trestním zákoně „přežívá“ jako určitý pozůstatek z dob nedávno minulých. V zásadě totožná úprava tohoto trestu se vyskytuje v slovenském trestním zákoně (zákon č. 300/2005 Z.z., v znení neskorších predpisov)²⁰ a velice podobnou úpravu lze najít i v maďarském trestním zákoně z roku 1978 (s tím rozdílem, že v Maďarsku je možné trest zákazu pobytu uložit jen v zákonem stanovených případech, tj. třeba za trestný čin vydělávání si na živobytí prostitucí, organizování zakázaných hazardních her nebo výtržnictví). V maďarském trestním zákoně však autor nedohledal žádné omezení ukládání trestu zákazu pobytu v souvislosti s trvalým pobytem pachatele. Trest zákazu pobytu lze pak dohledat i v bulharském trestním právu, kde ho lze uložit až na tři roky s podmínkou, že se nesmí ukládat těhotným ženám nebo matkám nezletilých dětí (opět bez omezení týkajícího se trvalého pobytu). Velice zajímavou právní úpravu zákazu pobytu pak obsahuje polský trestní zákon,²¹ i když ho zná pouze v podobě

trestního opatření, nikoliv trestu jako takového. V Polsku může soud jako trestní opatření mimo jiné uložit i povinnost nezdržovat se v určitém prostředí nebo na určitých místech v případě odsouzení za trestný čin proti sexuální svobodě a morálce spáchaný na úkor nezletilého a v případě odsouzení za trestný čin úmyslného násilí, včetně násilí proti osobě blízké, a to až na 15 let. Pro úplnost je však nutné dodat, že se autorovi nepodařilo dohledat trest zákazu pobytu v rumunské nebo slovinské²² právní úpravě. Naproti tomu, tento trest se vyskytuje i v některých krajinách západní Evropy (lze ho najít třeba ve francouzském trestním zákoně²³). Zjevně tedy nepůjde výlučně o dědictví totalitního režimu, nicméně podobnost úpravy trestu zákazu pobytu v některých postkomunistických zemích (Maďarsko) může posloužit jako podpůrný argument pro toto tvrzení.

S ohledem na vše shora uvedené se autor tohoto článku v teoretické rovině ztotožnil s názorem soudu prvního stupně v tom, že trest zákazu pobytu je svým způsobem reliktem dob nedávno minulých. Pro zachování objektivity je však nutné přiznat, že český zákonodárce tento názor zjevně nesdílí, neboť do nového trestního zákoníku byl tento trest převzat bez zásadních změn (v zásadě se pouze upravila horní hranice jeho výměry na 10 let)²⁴. S přihlédnutím k této skutečnosti tedy bude nezbytné považovat názor o zastaralosti a neefektivnosti trestu zákazu pobytu do budoucna pořádek za menšinový.

Závěr

Přes shora uvedené úvahy, které vyznívají spíše v neprospěch trestu zákazu pobytu, není rozumné jej zavrhnout. Jak je správně uvedeno v rozsudku odvolacího soudu, v odůvodněných případech je vhodné tento trest ukládat. Které případy to ale budou? Podle názoru autora tohoto textu je ukládání trestu zákazu pobytu rozumné spíše v případech, kdy se trestná činnost pachatele váže ke konkrétním osobám v podobě obětí. Jedná se např. o trestný čin týrání svěřené osoby, týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě, pohlavní

¹⁹ Autor se s ohledem na vyslovenou hypotézu, že trest zákazu pobytu byl do českého trestního práva převzat v důsledku ovlivnění sovětskou právní úpravou, zaměřil především na postkomunistické státy integrované v Evropské unii, které však v minulosti nebyly přímo součástí Sovětského svazu (za předpokladu, že nebude níže uvedeno jinak, čerpal autor poznatky z anglických překladů trestních zákonů uvedených států, které jsou dostupné z www.legislationline.org).

²⁰ Dostupný např. z jasp.justice.gov.sk.

²¹ Plné znění polského trestního zákona (kodeks karny) je dostupné z <http://prawo.money.pl/akty-prawne/ujednoczone-akty-prawne/kodeksy/kodeks;karny;z;dnia;6;czerwca;1997;r.;1997,88,553,DU,410.html>. (kvůli omezeným znalostem polštiny využil autor webové služby translate.google.com). Anglický

překlad polského trestního zákona je dostupný z www.lexadin.nl, nicméně v anglickém překladu ustanovení § 41a, upravující trestní opatření související se zákazem pobytu zařazeno není.

²² Anglický překlad slovinského trestního zákona je dostupný z: km.undp.sk/uploads/public/File/AC_Practitioners_Network/Slovenia_Criminal_Code.doc.

²³ Anglický překlad francouzského trestního zákona (code penal) je dostupný z www.legifrance.gouv.fr.

²⁴ Srov. § 75 nového trestního zákoníku (dostupný z www.psp.cz nebo www.justice.cz).

zneužívání, atd. V takovém případě bude vzdálením pachatele od obětí skutečně zabráněno jeho protiprávní činnosti. Nicméně, aby se tak mohlo stát, musely by být upraveny podmínky ukládání trestu zákazu pobytu (po vzoru polské právní úpravy), neboť pachatelé této trestné činnosti v drtivé většině případů žijí dlouhodobě na stejném místě jako jejich oběti, a jak bylo shora uvedeno, trest zákazu pobytu se nesmí vztahovat na místo nebo obvod, v němž má pachatel trvalý pobyt.

Summary

The article deals with the problems of imposing the Prohibition of Residence as a punishment in Criminal law and tries to find out, if there is any reason to impose

this sanction nowadays. There is a theoretical excursus in the beginning of the article and a description of this punishment, as it's understood in the Czech criminal law. This excursus is followed by an analysis of one judgment of the court of first instance that was passed recently. The author of this article focuses on the arguments of the judge as to why he didn't impose the prohibition of residence, even though the public prosecutor suggested to. In the opinion of the judge, this punishment is useless and he considers it as an obsolete and unreasonable punishment. As to the view of criminal law theory, author of this article tries to find out, if this opinion is agreeable or not. In the end of the article, the representative foreign legislation connected to the prohibition of residence is mentioned as well.